

Universiteit
Leiden
The Netherlands

Ethische dilemma's

Graaf, B.A. de

Citation

Graaf, B. A. de. (2012). Ethische dilemma's. *Agriculturae Conspectus Scientificus (Acs)*, 22, 33-34. Retrieved from <https://hdl.handle.net/1887/20052>

Version: Not Applicable (or Unknown)

License: [Leiden University Non-exclusive license](#)

Downloaded from: <https://hdl.handle.net/1887/20052>

Note: To cite this publication please use the final published version (if applicable).

Piet Adriaanse, *Principes, rechten en plichten*, Amersfoort: Aspect, 2011

Samenleving geen computer

Adriaanse werkte zijn hele leven als wiskundig ingenieur in de ict, maar hij volgde ook de politiek. Daarbij ergerde hij zich aan incidenten en oppervlakkige discussies. Dat zou beter moeten kunnen en daarom heeft hij een boek van 454 bladzijden geschreven, waarin hij wil laten zien hoe je aan de hand van een beperkt aantal basisprincipes en domeinen tot rationele politieke besluitvorming kunt komen, zoals je als programmeur een computerprogramma schrijft. Adriaanse noemt dit 'een nieuw perspectief met een verrassend overzichtelijke manier van denken over dit soort complexe zaken'. Hij probeert zo ongeveer alles wat er maar in de politiek aan de orde komt te behandelen, soms in zeer kort bestek. Een pagina over het klimaat, met als conclusie 'De oplossing van het totale klimaatprobleem is minder duidelijk'. Daar hebben we wat aan! Het is spijtig voor wiskundig ingenieurs, maar de samenleving is geen computer. Je kunt wel een aantal principes formuleren, maar je merkt al snel dat verschillende principes kunnen botsen. Daar zijn bibliotheken over vol geschreven, maar je krijgt de indruk dat Adriaanse dat pas tijdens het schrijven van zijn boek ontdekt heeft en zich daarbij niet heeft gerealiseerd dat botsende principes maken dat er ad hoc keuzes moeten worden gemaakt en dat die vaak tot incidenten leiden. Adriaanse's onderscheid tussen verschillende domeinen waarin verschillende principes heersen, is ook niet erg bruikbaar. Hij onderscheidt overheid, privé en bedrijfsleven, maar deelt daarbij scholen en ziekenhuizen achteloos bij de overheid in. Hij vindt zich vooral op over het mislukte immigratiebe-

leid. Daar heeft hij gelijk in, maar zijn toon is toch vooral die van een oude oom aan het eind van een verjaardagsfeestje die te diep in het glaasje heeft gekeken. Daarbij formuleert hij uitermate slordig, 'Dus geen asielzoekers meer toelaten, ontmoeciging van gezinsvorming en geen gezinsvorming meer toestaan dan in uitzonderlijke gevallen'. Wat is het nu? En wat betekent dit voor mijn zoon wanneer hij met een Argentijns meisje wil trouwen? Het leutert maar doot, waarbij Adriaanse voortdurend van zijn eigen gelijk is overtuigd. Nergens een ironische relativering, maar ook nergens dat je denkt 'zo had ik het nog niet bekeken', ondanks Adriaanse's model. De auteur vertilt zich aan de problematiek. Het boek had beter niet kunnen verschijnen. Als ik niet *Openbaar Bestuur* beloofd had het te bespreken, had ik het na tien bladzijden terzijde gelegd.

Paul Bordewijk, publicist

Michael Kowalski en Martijn Meeder (red.), *Contra(ter)moraliteit en ethiek*, Amsterdam: Boom, 2011

Ethische dilemma's

Een moedig en actueel boek. Martijn Meeder en Michael Kowalski, beiden werkzaam bij de Nationaal Coördinator Terrorisme en Veiligheid, publiceerden een bundel met een serie bijdragen over het spanningsveld tussen terrorismebestrijding en ethiek. Die bijdragen werden eerder op een conferentie van de Nederlands Intelligence Studies Association als lezing uitgesproken. Daardoor zijn ze goed leesbaar en is er onderling genoeg samenhang tussen de hoofdstukken. Het boek is moedig, want het gaat om terrorismebestrijders zelf, die de hand in eigen boezem steken en duidelijk maken dat er nog wel wat te winnen is op het veld van de

ethiek. Het is ook een actueel boek, want vrijwel dagelijks worden we in de media met ethische dilemma's rond de strijd tegen terrorisme geconfronteerd. Wat gebeurt er als je op grote schaal drones inzet? Hoe veranderen die de aard en rechtmatigheid van de oorlogsvoering? Hoe zit het met de strijd tegen cyberterrorisme, mag de politie zonder meer terughacken? Erik Akerboom, de Nationaal Coördinator Terrorisme en Veiligheid, geeft in zijn voorwoord scherp aan dat terrorismebestrijders altijd tussen twee vuren staan. De verwachtingen richting de overheid zijn hoog' als het gaat om het onschadelijk maken van serieuze bedreigingen van de veiligheid. Maar tegelijkertijd vecht de overheid met één hand achter de rug, want ze moet zich houden aan alle nationale en internationale juridische verplichtingen. 'Zo bezien is contraterrorisme dus ook een asymmetrische vorm van verdedigen'. Want als de overheid over de schreef gaat, verliest ze haar 'moral high ground', iets wat terroristen of radicalen maar al te graag aangrijpen om hun eigen strijd te blijven goedpraten. 'Zie je wel, zij doen het ook'. Interessant om te lezen zijn de overwegingen (van Stijn Franken en Paul van Sasse van Ysselst) hoe contraterrorisme beter in het bestaande rechtssysteem ingebouwd kan worden en hoe er juridische waarborgen kunnen worden bedacht om de antiterrorisme wetgeving te blijven toetsen op zijn proportionaliteit, subsidiariteit en rechtmatigheid. Het is ook goed te weten (van George Dimitriou) dat martelen zich in de Nederlandse praktijk van de strijd tegen terrorisme niet heeft voorgedaan en wat de achtergronden daarvan zijn (door het afschrikwekkende voorbeeld van de Amerikanen, de implementatie van strenge regels en toezicht en puur geluk). Maar de redacteuren van de bundel stellen vast, dat het in de Nederlandse beleidspraktijk niet zozeer om concrete misstanden gaat, om martelen of het ontduiken van wetten. Veel sluipender en daardoor gevaarlijker is de snelheid en de normaliteit waarmee steeds meer middelen tegen terrorisme, cyberdreigingen en andere gevaren worden ingezet. De reflectie op ethische

dilemma's blijft nogal eens hangen in de focus op Amerikaanse toestanden direct na 9/11 (zoals in het overigens zeer informatieve stuk van Bob de Graaff). Dat was ook heel erg, maar wezenlijker is de vraag hoe het recht en de beleidspraktijk ook in Europa en in Nederland de afgelopen jaren zijn veranderd en opgerekt, weliswaar binnen de regels, maar zonder dat de transparantie is toegenomen en zonder dat er structureel over ethische dilemma's wordt nagedacht. De NCTV heeft een aantal lovenswaardige pogingen tot reflectie en evaluatie ondernomen. Maar, zoals de redacteurs terecht stellen, ethische dilemma's moeten niet incidenteel worden aangestipt op wetenschappelijke conferenties of in rapporten, maar moeten 'uit de beslotenheid van inlichtingendiensten' worden gehaald. Er moet een concrete verstaatslag van het omgaan met dilemma's op de werkvloer door professionals' komen. Alleen dan is de strijd tegen terrorisme ook op de lange termijn effectief. We weten inmiddels al lang dat *politics of fear* niet werken. Veel effectiever is een politiek van slagvaardig optreden, gekoppeld aan openheid, bereidheid tot het afleggen van rekenschap en vertrouwen in de eigen democratische en rechtsstatelijke waarden en idealen.

Prof.dr. Beatrice de Graaf, Universiteit Leiden

Kampman neemt in dit boek de geschiedschrijving zelf de maat. Volgens hem hebben historici zich schuldig gemaakt aan negatieve stereotypering door de beweging te brandmerken als motor van de collaboratie met de Duitse bezetter en mede schuldig te verklaren aan de Holocaust.

Kampman wil een evenwichtiger oordeel over de NSB bevorderen en de methode die hij daarvoor kiest is helder. Hij formuleert zijn uitgangspunten over het karakter van de beweging en gebruikt ze om een aantal historische studies, waaronder die van ondergetekende, te beoordelen. Kampman stelt op zichzelf zinnige vragen, maar zijn aanpak ontspoort snel. Hij redeneert eclectisch en a-historisch om aan te kunnen tonen dat de leden van de NSB 'gewone mensen' waren. Ze verwachtten van het Duitse regime in Nederland een verbetering van hun levensomstandigheden en steunden het daarom. Alles wat te maken had met onderdrukking en vervolging past daar niet in. Kampman ziet deze feiten als door de Duitse nazi's geïnspireerde uitwassen, waarmee de beweging en haar 'gewone leden' niet geïdentificeerd mogen worden. Zo rekent hij geweldadige mantelorganisaties als Weerafdeling, Vrijwillige Hulppolitie en Landwacht ten onrechte niet tot het NSB-domein. De NSB was volgens hem misschien wel antisemitisch, maar verbond hieraan geen gedachten over uitroeiing van de joden. Kortom: 'de gewone leden' waren dus niet gewelddadig en de Duitsers hebben het gedaan. Het feit dat Mussert geen werkelijke macht had, vertaalt Kampman naar de aanname dat hij die ook niet nastreefde. In zijn ogen bekleedde de leider slechts een symbolische functie en zodoende mogen we hem de wandaden van de Duitse bezetter niet aanrekenen. Kampman heeft geen oog voor de politieke dynamiek van de Duitse bezetting en daarom blijft zijn analyse van collaboratie fraseologie. Als tweede element van zijn agenda wil hij aantonen dat historici niet alleen een fout beeld van collaboratie geven. Ze zouden ook weigeren te erkennen, dat na de oorlog op grote schaal de mensenrechten van de aanhangers van deze groep geschonden zijn geweest door massale arrestaties, wijd verbreide mishandelingen en een collectieve bestraffing. Kampman maakt het nog bonter

door te veronderstellen dat het zoeken naar een historische verklaring van deze ontsporingen gelijk staat aan het tonen van begrip en dus aan vergoelijken. Daarmee slaat hij de plank mis en toont hij onbegrip voor wat echte geschiedschrijving inhoudt.

Prof.dr. Peter Romijn, historicus

Frans Verhagen, *Lincoln*, een
genootpoliticus, Driem, 2012
Historisch Nieuwsblad, 2012

Inspiratie voor politici

Dit boek geeft een interessant overzicht van de loopbaan van Abraham Lincoln, misschien wel de belangrijkste Amerikaanse president die in staat bleek het land uiteindelijk, ondanks de burgeroorlog, bij elkaar te houden. Deze biografie laat zien welke politieke en bestuurlijke keuzes Lincoln maakte en wat daarvan de politieke consequenties waren. De focus op Lincoln als politicus is interessant, omdat daarmee duidelijk wordt op welke momenten Lincoln uit overtuiging handelde, wanneer praktische of partijpolitieke overwegingen de overhand namen, maar ook dat dat onderscheid niet altijd even duidelijk te maken is. Daarnaast werd er constant door hemzelf en anderen aan het public image van Lincoln gewerkt en wordt duidelijk hoezeer dat aan zijn succes bijdroeg. Verhagen is vooral sterk in het beschrijven van de Amerikaanse politieke constellatie in het midden van de negentiende eeuw, met name de rol van verschillende partijen, staten en het congres daarin. Dat Verhagen de tijd en moeite neemt om uit te leggen wat de standpunten en idealen van de verliezende partij, de slavernij-staten en hun politici waren, is verfrissend. Door het ontbreken van een duidelijke uitloos van de gruwel van de moderne slavernij, lij-

Kritische
beschouwingen
over
collaboratie

Dick Kampman, *Kritische
beschouwingen over colla-
boratie. Stereotypen van de
NSB*, Assen: Van Gorcum,
2011

Geschiedschrijving beoordeeld

Hoe te oordelen over de rol van de Nationaal Socialistische Beweging (NSB) en haar leden tijdens de Duitse bezetting? Deze vraag is eenvoudiger gesteld dan beantwoord, zo blijkt uit de oorlogsgeschiedschrijving van de afgelopen decennia. De socioloog Dick